

Petrol ile Evrilen Bir “Cumhuriyet Şehri” Batman

A Republic City Evolving with Oil: Batman

Fahri ÖZTEKE

Doç. Dr., Batman University, Department of History, Batman, Türkiye

Batman Üniversitesi, FEF, Tarih Bölümü, Batman, Türkiye

Orcid: 0000-0002-6852-2089/Email: fozteke26@gmail.com

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Özteke, F. (2023). A Republic City Evolving With Oil: Batman. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Republic Special Issue, Republic Special Issue, 100-114.

Özteke, F. (2023). Petrol ile Evrilen Bir “Cumhuriyet Şehri” Batman. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, Cumhuriyet Özel Sayısı, 100-114.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 14 June / Haziran 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 12 October / Ekim 2023

Published/Yayın Tarihi: 29 October/Ekim 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: October/Ekim

Issue/Sayı: Republic Special Issue/Cumhuriyet Özel Sayısı **Pages/Sayfa:** 100-114

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Fahri ÖZTEKE).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Dünya üzerindeki her şehrin özgün bir kuruluş ve kalkınma hikâyesi vardır. Batman, bu konuda kendine has koşullar içinde “mucize” bir dönüşüme tanıklık etmiştir. Esasen Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki bir şehrin, hayli kısa sayılabilecek bir zaman diliminde böylesine hızlı büyümesinin temelinde yatan gerçek sebep Cumhuriyet’in kuruluş kotlarında gizlidir. Zira tarım ve hayvancılıkta olduğu gibi enerjide de kendi kendine yeterlilik ilkesinin hayata geçirilmesi Batman şehri meydana getirdi. Batman, Raman dağından fışkıran nimetler üzerine kuruldu. Şehir inşa edilirken bir tarafta milli imkânlar devreye sokuldu, diğer taraftan dış dünya ile iletişime geçilerek yabancı uzmanlardan faydalanıldı. Türkiye’nin en önemli petrol üretim merkezinin gelişmesinde, ülke demir ağlarla örülürken yeni ulaşım olanaklarının sağlanması ve demografik yapıdaki hareketlilik son derece önemli rol oynadı. Devlet kontrolündeki liberalizm ile evrensel sanayi olgusuna entegrasyon çabaları Batman’ı köy olmaktan çıkartıp şehir yaptı. Bu çalışmada, Batman’ın 1940’lardan 21.yüzyıla geçirdiği modernleşme yolculuğu adım adım irdelendi. Arşiv kaynakları, süreli yayınlar ve orijinal eserlerden yararlanılarak bozkırda yükselen bir şehrin ilerleme süreci sosyoekonomik perspektifte kritize edildi.

Anahtar Kelimeler: Petrol, Güneydoğu Anadolu, Raman, üretim, liberalizm.

Abstract

Every city in the world has a unique founding and development story. Batman has witnessed a "miraculous" transformation in this regard under particular conditions. The real reason underlying the rapid growth of a city in the Southeastern Anatolia Region in such a short period is hidden in the founding levels of the Republic. Implementing the principle of self-sufficiency in energy, as in agriculture and animal husbandry, created the city of Batman. Batman was founded on the blessings gushing from Raman Mountain. While the city was being built, national opportunities were put into use on the one hand, and foreign experts benefited from communicating with the outside world on the other hand. In developing Turkey's most important oil production center, providing new transportation opportunities and mobility in the demographic structure was vital while the country was covered with iron nets. The efforts to integrate state-controlled liberalism and the phenomenon of universal industry made Batman a city rather than a village. In this study, Batman's modernization journey from the 1940s to the 21st century was examined step by step. Using archive resources, periodicals, and original works, the progress of a city rising in the steppe was critiqued from a socioeconomic perspective.

Keywords: Petroleum, Southeast Anatolia, Raman, production, liberalism.

Giriş

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde yer alan Batman, nehir ve dağlarla kuşatılmış bir coğrafyaya sahiptir. Şehir, jeolojik açıdan ve iklim yönüyle bölge tipolojisi ile birebir uygunluk gösterir. Bilim insanları ve araştırmacılar tarafından binlerce yıl öncesinde çeşitli kavimlerin burada yaşadığını kanıtlayan somut bulgulara ulaşılmıştır (T.C. Batman Valiliği, 2019, s. 1). İlk Anadolu uygarlıklarından Türkiye Cumhuriyeti'ne, Batman yöresi her zaman farklı toplumların uğrak ve temas yeri olarak dikkat çekmiştir. Fakat bugünkü şehir merkezinde, Cumhuriyet'ten evvel tarihin hiçbir evresinde bu kadar üstün bir uygarlık tesis edilememiştir. Şüphe götürmez bir gerçektir ki, bu duruma neden olan en önemli etmen Raman'da keşfedilen petroldür.

Bu çalışma, akademik bütünlük ve kronolojik dizin esaslarına uygun olarak üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, eskiçağlardan şehir yapılmasına kadar geçen evrede Batman'ın tarih uzayındaki yolculuğu özet düzeyine indirgenerek işlendi. Höyüklerin üstünde yükselmiş bir Cumhuriyet şehrinin tarihsel serüvenine kısaca değinildi. İkinci bölümde, Anadolu'dan Ortadoğu'ya geçiş zonunda bulunan Batman'ın toplumsal kimyası göz önüne serildi. Kültürel kompozisyonu ile beraber tarihi ve turistik zenginliklerine işaret edildi. Üçüncü bölüm, çalışmanın ana temasının işlendiği kısım oldu. Bir damla petrolün “kuş uçmaz, kervan geçmez” bir çevrede meydana getirdiği olağanüstü değişim ve bu yeni atmosferin farklı alanlardaki izdüşümleri ele alındı. Devletin “lalalığında” inşa edilmiş petrol kampları, nakliye için yapılan kara yolları, tren istasyonu ve modern rafineri sayesinde her karışında Cumhuriyet'in mührüne rastlamanın mümkün olduğu Batman'ın nasıl şehirleştiği ortaya kondu. Böyle bir çalışmanın altında yatan asıl gerekçe, bölgeye dair yanlış algıların kırılmasına bir nebze olsa katkı sunarak Batman'ın pozitif bir imge ile anılmasına yardım etmektir.

1. Şehrin Kısa Tarihi

Tarihte Batman ve çevresine egemen olmuş ilk devlet Hurriler olarak bilinmektedir. Zaman içinde Mitanni, Urartu, Asur, Med, Pers, Helen, Selevkos, Roma, Bizans, Sasani, Emevi, Abbasi, Hamdani, Büveyhoğulları, Mervani, Selçuklar, Dilmaçoğulları, Artuklular, Eyyubi, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı Devleti eski Batman'ın da içinde yer aldığı topraklara hâkim olmayı başarmışlardır (Turan, 2004, s. 1-6). Bugün Batman'ın bir ilçesi olan Kozluk, belli bir dönem Dilmaçoğulları Beyliği başkentinin sınırları içinde bulundu. Batman'ın ilk temellerinin atıldığı İluh (Eyluh, Eyluhi, Elihan, Elehan, Elih, Elah) köyünün bir höyük üzerine kurulmuş olması ve yakın çevredeki diğer höyükler şehrin çok eski bir geçmişe sahip olduğunu ispatlamaktadır.

Dicle kenarları ve özellikle Hasankeyf, Hristiyanlık ile İslâm gibi iki büyük semavi dinin ilk dönemlerindeki kritik gelişmelere tanıklık etti. Batman, 12.yüzyılın hemen başında düzenlenen akınlar sonunda Müslüman Türklerin yönetimi altına girdi. Bu süreçte, Hısn-ı Keyfa Artuklularına başkentlik yapan Hasankeyf'te (Şeker, 2006, s. 74) adeta bir şehir ortamı meydana getirildi. Yeni dönemde bölgede Türk kimliği daha baskın hale geldi. Yavuz Selim zamanında, Güneydoğu Anadolu'nun önemli bir bölümü gibi Batman yöresi de Osmanlı toprağı oldu.

Osmanlı yönetimi, Batman çayı kenarındaki İkiztepe köyü civarında Elmedin (Acar, 2009, s. 301) isimli orta ölçekli bir nahiye kurdu. Gün geçtikçe gelişen ve 1894'te Beşiri'nin merkezi olan bu nahiye İluh köyünü de kapsadı. Cumhuriyet'e giden yolda Siirt, önce sancak sonra il olunca Elmedin ilçe statüsüne yükseldi (T.C. Siirt Valiliği, 1968, s. 2). Batman çayının 1926'da taşması sonucu Elmedin'de tam bir yıkım yaşandı. Burada ikamet eden vatandaşlar çevre yerlere nakledildi. İluh ise, Siirt'e bağlı Beşiri'nin bir köyü sayıldı. Aynı bölgede, 1927 ve 1935'te afet boyutunda yeni su baskınları yaşandı (Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi[BCA], 1935, 118; Alaeddinoğlu, 2010, s. 23). İluh, Mustafa Kemal Atatürk henüz hayatta iken 1937'de bucak olmaya hak kazandı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan özellikle doğa kaynaklı olumsuzluklar, gelecekte kurulacak modern şehrin ilk yapı taşlarının döşenmesine yol açtı.

Sel felaketinin yaralarını çabuk saran ve üretime dayalı modernleşmeyi öncelikleyen Cumhuriyet Türkiye'sinin, bölgede petrol arama faaliyetleri pozitif sonuç verdi. Beşiri Raman dağı Meymunie (Meymune) boğazındaki Raman-1 kuyusunda, 20 Nisan 1940 Cumartesi günü ülkenin ilk petrolüne ulaşıldı. Ticari anlamda ilk petrol ise, 1948'de Raman-8 kuyusundan temin edildi (Güneş, 2019, s. 35). Raman'da petrol varlığının kesinleşmesi, Haydarpaşa-Kurtalan demiryolunun açılması, demiryolu istasyonunun kurulması (BCA, 1943, 152), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına[TPAO] ait bir rafinerinin tesisi ve başka illerden çalışmak üzere göç ederek gelen kalifiye insanlar İluh'u cazibe merkezi yaptı.

Örnek bir kalkınma ivmesi yakalayan İluh'ta 28 Şubat 1955 günü Belediye Teşkilatı hizmet vermeye başladı. İluh, 1 Eylül 1957'den itibaren ilçe merkezi sayıldı (T.C. Batman Valiliği, 2019, s. 6). Aynı yıl geniş ovaları sulayıp bereketlendiren çaya ithafen İluh ismi terk edildi. Bu sayede Batman ismi, bir yerleşim yeri olarak “yeniden” resmi literatüre girdi (Abu Bakr-i Tirahni, 1993, s. 76). Petrolün geliştirip büyüttüğü enerji beldesi Batman, 16 Mayıs 1990 günü 3647 Sayılı kanunun onanmasıyla Siirt'ten ayrılarak Türkiye'nin 72. ili oldu (Resmi Gazete, 1990, s. 1). Şehir, 2000'li yıllara gelindiğinde Orta ve Batı Anadolu'daki

çoğu yerleşim birimine kıyasla daha hızlı büyüdü. Batman'da son 75 yılda yaşanan kabuk değişiminde başka illerden gerçekleşen göçler büyük rol oynadı. Bu dikey göçler aracılığıyla demografik yapı bir hayli çeşitlendi.

Her zaman gelişime açık bir kimyası olan Batman'da, 2007 yılında devlet üniversitesi eğitim öğretime başladı.¹ Batman Üniversitesi, şehrin eğitim düzeyinin yükselmesine olumlu katkılar sunduğu gibi sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama da ciddi bir dinamizm getirdi. Üniversitenin kurulmasına müteakip Batman, petrol kaynaklı refah ile evrensel bazlı bilginin harmanlandığı bir şehre dönüşmeye başladı.

1. Batman'ın Sosyokültürel Dokusu

Türkiye'nin en hızlı büyüyen şehirlerinden Batman'ın nüfusu 2022 yılındaki son verilere göre 634.491 olarak tespit edildi.² Etnografik çeşitliliğe bağlı olarak il genelinde Türkçe ile birlikte Arapça, Kürtçe ve az da olsa Ermenice konuşulmaktadır. Yakın döneme kadar Sason ve Kozluk civarında azımsanmayacak kadar Ermeni nüfusu yaşamaktaydı. Osmanlı sınırlarında 1915'teki olaylara bağlı olarak, Batman yöresinde kimi Müslümanlar ile Ermeni vatandaşlar arasında bazı evlilikler yapıldı (Halaçoğlu, 2007, s. 82-83). Kaotik bir ortamda yapılan bu evlilikler, şehrin sosyolojisini bir hayli girift hale getirdi.

Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı zaman dilimi sayılan klasik dönemde Araplar, ağırlıklı olarak Gercüş çevresine yerleştirildi (Keser ve Seyidoğlu, 2018, s. 28). Fakat bu kişilerin büyük bir bölümü, kısa süre zarfında Anadolu-Türk kültürüne uyum sağladılar. Etnik açıdan ele alındığında şehrin merkezi ve çevresinde Türkmenler, Araplar, Zazalar, Kürtler ile Ermenilere rastlamak olasıdır. İslam mezhepleri içinde Hanefilik ve Şafilik oldukça yaygındır. Batman'da adından söz ettiren topluluklardan biri de farklı bir inanç grubu olarak bilinen Ezidilerdir (Genç, 2020, s. 12-21). Dışarıdan gelen göçlerde hesaba katıldığında Batman, Türkiye'nin en kozmopolit yerlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Şehirdeki bu durum, sosyal yaşamda hoşgörünün egemen olmasına imkân sağlamıştır.

Batman tabiat, tarih ve inanç açısından büyük önem arz eden turistik mekânlara sahip bir ildir. Aslında turizm, tüm dünyada yıldızı parlayan bir sektördür. Buradan hareketle, turizm sayesinde ciddi bir istihdam oluşturmak ve ülke yararına sürekli gelir kapısı meydana getirmek mümkündür. Batman, turizm olanakları yeterince ve verimli kullanılmayan bir şehir olarak dikkat çekmektedir. Şehirle iç içe olan Garzan ve Batman çayları ile Dicle nehrine rağmen su merkezli turizm alanında henüz gözle görülür bir organizasyon mevcut değildir. Ancak son yıllarda kara ve hava yoluna yapılan yatırımlar turizm sektörüne son derece olumlu yönde yansdı.

Uygarlık tarihinin başladığı Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan Batman'ın en bilinen destinasyon yeri, içinde birbirinden farklı yapıları barındıran Hasankeyf ilçesidir. 1981'de sit alanı ilan edilen tarihi yerleşkede Zeynel Bey kümbeti, İmam Abdullah zaviyesi, Yolgeçen hanı, Dicle köprüsü, Ulu camii, Er-Rızk camii, Oniki Mihraplı camii, Aslan Baba türbesi, Deriki kilisesi, Hasankeyf (Artuklu) köprüsü, kale kapıları, büyük ve küçük saraylar, mağara kiliseler, manastırlar, mağara mecitler, külliyeler, kaleler, medrese, darüşşifahane, darphane, rasathane, su tünelleri, merdivenler, mezarlıklar, köşkler, dükkânlar, sarnıçlar, kaya oyuğu konutlar, savunma yapıları ve harabeler mevcuttur (Uluçam, 2008, s. 11-12). Böylesi kompleks eserlere ancak köklü bir şehir kültürüne sahip olan yerlerde rastlanır. Tüm bu kalıntılar, Hasankeyf'in Anadolu uygarlık tarihine dair ne kadar mühim bir merkez olduğunun somut delilleridir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin vizyon projelerinden biri olan Profesör Dr. Veysel Eroğlu İlisu barajı ve hidroelektrik santralinin (HES) 2019'da tamamlanması ile bölge sular altında kalmaya başladı. Öncesinde taşınmaz kültür varlıklarını kurtarmak/koruma altına almak amacıyla doğrudan devletin yetkili birimlerince titiz ve kapsamlı bir çalışma yürütüldü (Sevgi ve Yılmaz, 2022, s. 182-198). Kritik süreçte bütünlük koruma ilkelerine bağlı kalındı. Hasankeyf'te enerjiye dayalı kalkınma prensibi ile kültürel mirasın korunma dengesi birlikte hayata geçirildi. Tarihi yerleşim alanındaki kıymetli eserler, 2017-2020 yılları arasında Arkeoparka taşındı. İlçenin otantik görünümü eskiye kıyasla önemli ölçüde değişse de Şanlıurfa Halfeti'dekine benzer tarzda turizm faaliyetleri aksamadan sürdürülmektedir. Her yılın Nisan ayının üçüncü haftasında İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü bünyesinde ilçe merkezinde "Turizm Haftası" kutlamaları yapılmaktadır.

Dünyada kemeri en geniş taş köprü sayılan Malabadi köprüsü, Bıçakçı beldesindeki Gre Migro höyüğü, Beşiri'deki Memikhan köprüsü ve Mor-Kiryakus manastırı, Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin yoğun olduğu Gercüş'teki Seyyid Bilal türbesi, On Kemerli Devlet Demir Yolları köprüsü³ ile 10.000 yıllık bir geçmişe sahip Kozluk'taki Hallan Çemi höyüğü Batman

¹ <https://batman.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

² <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685> (Erişim Tarihi: 28.04.2023)

³ II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmayan Türkiye'de bayındırlık faaliyetlerine ağırlık verildi. Batman'da yapımı 1944 yılında bitirilen On Kemerli Devlet Demir Yolları köprüsü bu kapsamda inşa edilmiş eserlerden biridir. Bkz. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/batman/gezilecek/yer/on-kemerli-ddy-koprusu> (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

şehrinin diğer önemli turizm değerleri arasında yer almaktadır (Çoban vd., 2017, s. 441). Bu yapıtlardan başka, Sason ve Kozluk'ta Ermeni olaylarına tanıklık etmiş tarihi kale ve camiler vardır.

Başta Sason ve yakınındaki Malabadi Tabiat Parkı olmak üzere, çeşitli ekoturizm alanlarının bulunduğu Batman'da gastronomiye ait öğelerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bölge mutfağının birleşimi niteliğindeki Batman sofrası, gündelik yaşamı estetik hale getiren temel öğelerden biridir (Kanık, 2016, s. 89). Mutfağın dili aracılığıyla şehirde birbirinden farklı kültürler özgünlüklerini sunmayı başarabilmektedir.

2. Batman'ın Kaderini Değiştiren Maden: Petrol (Sıvı Altın)

Petrol, insanlığın en önemli enerji kaynaklarının başında gelir. Tarihi kayıtlardan hareketle, ilk olarak M.Ö. 3200 yılında petrolden faydalandığı anlaşılmaktadır. Sıvı oluşu ve kolay yanma özelliği petrolü insanlık için cazip hale getirmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte petrol, devletler adına hem bir silah hem de gücün sembolü oldu (Karadağ, 2020, s. 9). Amerika'da 1859 yılında Titusville'de açılan kuyu ile dünyada petrol endüstrisinin adı duyulmaya başlandı. Türkiye'de ise ilk petrol arama ve tarama çalışmaları II. Abdülhamit zamanında, İskenderun (Çengen köyü) ile Trakya'da (Müreft ve Gaziköy) gerçekleştirildi. Cumhuriyet kadroları ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün "siyasi bağımsızlık ekonomik bağımsızlık ile taçlandırılmalıdır" prensibinden hareketle petrolle ilgili her türlü çalışmayı önemsemi. Enerji kaynaklarını ortaya çıkarmayı kalkınmanın mihenk taşı kabul etti (Taşman, 1949, s. 17).

Milli ekonomi ülküsü kapsamında, 24 Mart 1926 günü 792 Sayılı Petrol Yasası'nın hayata geçirilmesi kararlaştırıldı. Buna göre, ülke dâhilinde tüm petrol bileşiklerini arama ve işletme yetkisi hükümete verildi.⁴ Akabinde yasayı takviye eden yeni düzenlemeler devreye girdi. Yeni Türk devletinin bu konuda ne kadar kararlı ve samimi olduğunu gösterir şekilde, 1 Nisan 1933 günü TBMM'ye "Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdaresi" kurulmasını teklif eden bir yasa sunuldu:

Memleketimizde mevcut altın ve petrol madenlerinin ve bunların verim kabiliyetlerinin tetkiki ve bunlara müteallik bilumum işlerin ifası için teşkili teklif olunan hükûmî şahsiyeti haiz idarenin sermayesini teşkil etmek üzere 500.000 liranın itası memleketimizin iktisadî vaziyetlerinin inkişafı noktasından çok faydalı görülerek işbu sermayenin Karadeniz boğazı tahlisiye idaresinin varidat fazlasından karşılık gösterilmek sureti ile Hazine'den itası zaruri bulunmuş ve merbut kanun lâyihası bu esasa göre tanzim ve takdim kılınmıştır (BCA, 1933, 35).

Söz konusu işletmenin kurulması ile petrol arama faaliyetlerinin sistemleştirilmesinin ardından Türkiye'de ilk sondaj çalışması Mardin Midyat'taki Basbirin-1 kuyusunda yapıldı (İdem ve Akcan, 2020, s. 12). Ancak bu kuyudan beklenen netice alınamadı. Aslında Mardin'in ilçelerinde 1933-1938 yılları arası yapılan sondajların hiçbirinden ekonomik verimlilik elde edilemedi. Bu aşamada yer altı zenginliklerinin envanterini düzenlemek ve yılların ihmeline son vermek amacıyla, 22 Haziran 1935 günü yürürlüğe giren 2804 Sayılı Yasa ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü[MTA] kuruldu (BCA, 1935, 55). MTA'nın tesisi, petrol üzerine yapılan çalışmalara ivme kazandırdı. Cumhuriyet'in kalkınma dinamizmini yansıtan en önemli kurumlardan biri sayılan MTA'nın yönlendirmeleri ile 24 Temmuz 1939 günü Batman Raman-1 kuyusunda sondaja başlandı.

Raman dağında 1934 yılından itibaren belli aralıklarla yürütülen gayretler sonuç vermiş ve Yakıtlı köyünde 20 Nisan 1940 Cumartesi günü 1048 metre derinlikte petrole ulaşılmıştır (Naycı ve Bozkurt, 2022, s. 39). Bu başarı Türk sanayisinin kalkınması için tarihi bir hamle oldu. Kömür ve demirden sonra üçüncü siyah sayılan petrole (mayi/sıvı altın) de erişildi (Ulus, 1940, s. 1). II. Dünya Savaşı'nın (1939-1945) en hararetli anlarında Batman'da yaşanan gelişmeleri, Cumhuriyet'in yurt dışında eğitim görmüş ilk Petrol Yüksek Mühendisi Kemal Lokman (1899-1976) şu sözlerle anlattı:

Senenin sonbaharında açılmaya başlayan 1 numaralı kuyuda 20 Nisan 1940'ta 1048 metrede günde 10 ton kadar istihsal vermeğe başlamıştır. Sondaj makinası sökülerek yerine tulumba kurulmuş ve istihsal tulumbalarla çekmek suretiyle yapılmışa devam edilmiştir. Bulunan petrol çok ilgi çektiğinden yüksek mevki işgal eden hükümet erkânı ve maiyetleri Ramandağ petrol arama sondaj kampını ziyaret etmişlerdir (Lokman, 1958, s. 100).

Sanayileşmeyi hızlandıracak teknik ve mali birikime arka çıkma düşüncesi ile 15 Ağustos 1940 günü bir kararname onandı. Bu ekseninde Batman-Raman, devlet kontrollü liberal pratiklerin sanayideki örneklerine şahit olmaya başladı. Ülkenin doğusunu batısından ayrı görmeyen bir anlayış çerçevesinde, bir süredir âtil vaziyetteki İstanbul Beykoz'da bulunan Behar kardeşlere ait Boğaziçi tasfiyehanesi yerinden sökülerek Raman'a nakledildi (BCA, 1940, 92). Romanya'dan Türkiye'ye gelmiş uzmanlardan Ulrich Kahan, Türk asıllı işçi ve memurlardan müteşekkil bir heyetle yaklaşık 15 gün içinde rafineriyi taşınmaya hazır hale getirdi. MTA'nın gözetiminde sürdürülen teknik işlemlerin tamamlanmasından sonra Raman-1 ve yeni açılan Raman-5 kuyularından çıkartılan petrol, yeni kurulan Meymuniye boğazındaki rafineride damıtıldı (Akcan, 2018, s. 36). Böyle bir

⁴ Bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/b057/tbmm090290570262.pdf> (Erişim Tarihi: 14.05.2023)

teşebbüsün sonunda bölgedeki üretim kapasitesi gündün güne arttı ve II. Dünya Savaşı koşullarında ülkenin akaryakıt ihtiyacının bir bölümü buradan karşılandı (Lokman, 1942, s. 223, 224). Raman'da çalışan personel sayısının çoğalması üzerine yeni düzenlemelere gereksinim duyuldu.

Petrol emekçilerinin yaşam standartını yükseltmek amacıyla 1941 yılında belli konfor derecesine sahip iki katlı kamp binaları inşa edildi. Taşıma, rafinaj, depolama, dağıtım ve pazarlama işlerinin tek elden organize edilmesini sağlamak için 14 Şubat 1941 tarihli kararname ile 5.000.000 lira sermayeli Petrol Ofisi kuruldu (BCA, 1941, 94). Merkezi Ankara olan ofisin kalbi Batman'da atılmış ve Raman'daki faaliyetleri sistematize etmiştir. Arama çalışmaları sırasında bazı zamanlar yaşanan moral bozukluklarına rağmen 1946'da Raman-8, 1947 yılında ise Raman-9 kuyularında verimlilik oranı yüksek petrole ulaşıldı (Lokman, 1958, s. 100, 101). Üzerine kurulan tulumbalar (at başları) ve gerek yerli gerekse yabancı uzmanların kolektif bir ruhla yürüttükleri etkinlikler aracılığıyla "petrol doğuran" Raman dağı, zamanla etrafına başka zenginlikler saçtı.

Birinci ve ikinci Sanayileşme planları (İlkin, 1970, s. 393) ile ana hatları belirlenmiş enerji politikaları doğrultusunda Batman'da hummalı çalışmalar gerçekleştirildi. İluh'a yakın çevredeki petrolün gün yüzüne çıkartılması için siyasi kadrolar, yabancı uzmanlarla işbirliği yaparak onlara Türkiye'de çalışma olanağı sundu. Batman'ın petrol şehri olarak gelişmesini tasarlayanlardan MTA Genel Müdürü/Direktörü İhsan Ruhi Berent'in (görev yılları 1944-1950) girişimleriyle Amerikan Drilexco şirketi şehre sondaj ekibi yolladı (Özcan, 2006, s. 37-39). Heyetin başında yer alan isimlerden M. Edgon Clayton, İsmet İnönü'nün (1884-1973) Raman dağına ziyareti esnasında şahsına sorduğu "Petrol çıkınca ihtiyaç artacak ve beş misli olacak. O zaman ne yapacağız?" şeklindeki soruya "Petrol istihsaliniz de artacak ve beş misli artmış bulunacak" diyerek karşılık verdi (Turan, 2003, s. 120). Clayton, bu sözleriyle Batman'ın sahip olduğu zengin petrol rezervine vurguda bulundu. Amerikalı ve Avrupalı (İngiliz, Macar, Lüksemburglu, İsviçreli) uzmanların Raman dağına yürüttükleri etkinlikler aracılığıyla Batman henüz şehir olmadan "üniversal" bir çalışma üssüne dönüştü.

Türkiye, 1940'lı yıllarda dünyadaki kaotik koşullardan en az zararlı kurtulmayı planlarken siyasilerin dikkati bir anda Batman'a yöneldi. Raman dağından art arda gelen güzel haberler üzerine idari kadrolar gelişmeleri yerinde izlemek amacıyla bölgeye ziyaretler düzenledi. İlk keşiften sonra ancak altı günde Ankara'dan Raman'daki petrol sahasına intikal eden Başbakan Dr. Refik Saydam'ın (1881-1942) yaptığı gezi⁵ bir tarafa, bölgeye en anlamlı ziyaret 1948 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından gerçekleştirildi. Cumhurbaşkanı'nın ziyareti nedeni ile Raman-8 kuyusunun adı "İnönü kuyusu" olarak değiştirildi (Biçim, 2020, s. 250). 3 Mart 1948'i petrol günü⁶ ilan eden İsmet İnönü, Ankara'ya dönüşte TBMM kürsüsündeki konuşmasında yapılanların belirli bir plan çerçevesinde yürütüldüğü mesajını verdi: "Raman'daki petrol arama çalışmalarımızdan bu yıl müspet ve ümit verici neticeler aldık. Bir yandan arama işlerine ve petrol rezervlerimizin tespitine devam ederken, bir yandan da Raman'da bir işletmeye geçme imkânları üzerine şimdiden çalışılmaya başlanmıştır" (TBMM, 1993, s. 75).

CHP ve Demokrat Parti⁷ iktidarlarının Raman dağına olan ilgileri Batman'ı ülke genelinde tanınan bir merkez haline getirdi. Enerji temelli kalkınma hamleleri kısa sayılabilecek bir zaman diliminde İluh ve periferisinin bütün çehresini değiştirdi. Petrol sahasına yapılan yatırımların biri bitmeden diğerine başlandı. Tren istasyonunun karşısına 1948 yılının sonlarına doğru Türkiye'nin ilk pilot rafinerisi yani Batman Tecrübe rafinerisi açıldı (Neyzi, 1963, s. 133). Akabinde de Raman'dan ham petrolün kamyonlar vasıtasıyla rafineriye intikalini kolaylaştırmak için uzunluğu 25 km'yi bulan asfalt bir yol yapıldı. Ülkenin o günkü gelişmişlik düzeyi göz önüne getirildiğinde, söz konusu yolun yapımı Cumhuriyet'in kalkınma politikalarına dair önemli ipuçları içermektedir. Osmanlılardan rahat kullanılabilecek vaziyette ancak 4000 km'lik bir kara yolu mirası devralan Cumhuriyet Türkiye'sinde, 1948 yılına gelindiğinde henüz birçok büyük şehirde dahi asfalt yol mevcut değildi (Tokgöz, 2018, s. 153). Raman ile rafineri arasındaki yolun yapımında Halkçı bir felsefe ile hareket edilerek yöre insanından yararlanıldı. Yüzlerce vatandaşa istihdam imkânı sağlandı. Bu yolla, Mustafa Kemal Atatürk'ün en büyük hedeflerinden biri olan eşitlikçi sosyal düzenin egemen kılınması adına önemli bir adım atıldı (Bakırezer, 2005, s. 142). Eskiye kıyasla değerlendirilen araziler üstüne yeni konaklama yerleri, lokantalar ve eğlence mekânlarının açılması ile "çölde bir vaha" tesis edildi. İşin özü "Batman rafinerisi Batman istasyonunu çok şenlendirmiştir" (Acun, 1949, s. 312).

⁵ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, hava muhalefeti yüzünden Diyarbakır'da trende konaklamak zorunda kalan Başbakan Refik Saydam'a çektiği telgrafta, "Mühim maden havzalarını tetkik buyurduğunuz seyahatinizin faydalı olduğuna şüphe yoktur. Biz burada hep iyiyiz. Selam ve muhabbetle" sözleriyle gelişmeleri yakından takip ettiğini gösterdi. Saydam ise, cevabi telgrafta "Reisicumhurumuzun yüce katına yüksek iltifatınızı aldım. Arzu şükran ederim. Afiyette ve neşeli olduklarını öğrenmek benim için de bir kuvvet oldu. Tazimle ellerinizden öperim" ifadelerini kullandı. Bu telgraflar, Cumhuriyet kadrolarının Batman'da enerji alanındaki gelişmeleri ne kadar önemseydiğinin somut kanıtı olarak tarihe geçti. Bkz. Erzurum Gazetesi, "Bir Başbakan'ın Petrol Gezisi", 01.09.2009, s. 1.

⁶ Bkz. <https://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-3-mart/> (Erişim Tarihi: 25.05.2023)

⁷ Cumhurbaşkanı Celal Bayar (1883-1986) ile Başbakan Adnan Menderes (1899-1961), Batman Raman dağına iki gün süren incelemeleri ile petrol arama konusuna yerinde ve hayati ölçekte önem verdiklerini göstermişlerdir. Ziyaret sırasında mühendislerden Şemsi Açar ve Abdurrahman Durukal devlet erkânını sık sık bilgilendirdi. Bkz. Zafer Gazetesi, "Cumhur Reisi Raman'da", 07.10.1950. S.544, s. 1.

Cumhuriyetin ilk 30 yılında, Türkiye'nin en önemli petrol sahası olan Raman-Garzan⁸ mevkiinde 37 arama yapıldı. Bu çalışmalar sonunda 76 kuyudan olumlu netice alındı. Bölgede 95.881 ton petrol üretildi (Kökyay, 2019, s. 21). Doğal kaynaklardan temin edilen zenginlikler vatandaşların yaşam standardının yükselmesi için kullanıldı. Raman'dan çıkan petrol, yoksul kitlelerin can suyu oldu. Öyle ki, yörenin sosyoekonomik kimyası baştan sona değişti. Fakat gelinen nokta ülke ekonomisi için de bir umut kaynağı teşkil etti: "Genişliğine ve derinliğine büyük imkânlar vadeden bu petrol sahası memleketimiz ekonomisine yepyeni ve pek büyük bir kaynak katmış oluyor" (Aral, 1948, s. 3).

Yeni keşfedilen doğal kaynaklardan rantabl şekilde faydalanmak, gittikçe liberalleşen dünya ekonomisine entegre olup yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek ve gelişen teknolojik olanaklardan en üst düzeyde istifade etmek gibi temel etkenlerden dolayı 1950'lerin başlarından itibaren petrol üretimi konusunda yeni projeler hayata geçirildi. İlk etapta petrol arama ve araştırmalarındaki inhisarı kırmak amacıyla 7 Mart 1954'te kabul edilen 6326 Sayılı Petrol Yasası'na ilaveten, 6327 Sayılı Yasa ile 150.000.000 lira sermayeli TPAO kuruldu (Resmi Gazete, 1954, s. 3). TPAO, kuruluş aşamasını tamamlamasının ardından kademe kademe Batman'da MTA'ya ait tüm malvarlığını üstüne devraldı. Böylece Batman'da modern rafinerinin kurulma süreci hızlandı. Devlet yetkilileri, rafineri için gerekli olan finansmanı Amerikan hükümetinin yapacağı Marshall Planı'ndan temin etmeyi kararlaştırdı: "Marshall Planı gereğince, Türkiye, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na, Raman Dağı sahasını geliştirmek için 15 milyon ABD dolarlık bir ihtiyaç göstermiştir" (Suvla, 1951, s. 10).

Türkiye'nin ilk modern rafinerisinin yapımı için gerçekleştirilen ihaleyi, 1944'te kurulmuş Amerikan Ralph M. Parsons şirketi kazandı.⁹ Şirket, gerekli olan tüm teçhizatı Amerika'dan getirerek 800 kişilik bir ekipmanla dünyaya model olacak bir çalışma gerçekleştirdi. 1955 yazının başında 210.900 metrekarelik alanda inşası bitirilen rafineri 44.000.000 liraya mal oldu (Tanrıseven, 2005, s. 201). Bu devasa projenin tamamlanması ile Batman'da birbirinden farklı iki kent görüntüsü ortaya çıktı:

"Batman şehir olarak ikiye ayrılır. Site (TPAO rafineri sitesi) ve aşağı kesim. Aşağı kesim eskidir. İluh denir buraya. Tarihi eskilere dayanır... Site, Batman'ın içinde, cennetten bir ada olup, petrolün işletilmeye başlandığı 1955 yılından sonra kurulmuştur" (Kanat, 2007, s. 17).

Amerika'daki kompleks tesisleri andırır biçimde kurulan Batman'daki modern rafineri 1956'da tam kapasite ile çalışmaya başladı. Aynı yıl rafinerideki verimliliğin artması ile devlet 8.000.000 milyon dolarlık döviz tasarrufu sağladı. Bu bağlamda, Batman'da keşfedilen refah kaynağının ülke ekonomisi adına ne kadar önemli olduğu tescilledi (Petrol-İş, 2007, s. 97). Türkiye Cumhuriyeti, bir kudret gösterisi olarak rafinerinin görsellerini bastırıldığı pullar aracılığıyla kamuoyu ile paylaştı.¹⁰ Rafinerinin yapımında olduğu gibi kurumsallaşma aşamasının tamamlanmasında da büyük bir özveri sergilendi. Personel içinde askerlik yaşı gelenlere çalışmaların aksamaması için tecil imkânı sunuldu (BCA, 1958, s. 151). Özlük hakları ve diğer olanaklar sayesinde Batman rafinerisinde görev yapmak ayrıcalıklı hale getirildi. Bu yüzden ülkenin farklı yerlerinden birçok insan Batman'a gelerek yerleşti. Türkiye Cumhuriyeti'nin en kozmopolit şehirlerinden birisinin yapı taşları rafineri sayesinde döşenmiş oldu.

Batman'da petrol emekçilerinin sayısının çoğalması ülkede sendikalaşmanın seyrine tesir edecek ölçüde gelişmelere yol açtı. Temel ekopolitik hedefi bireylerin sahip oldukları hakları genişletmek olan sendikalar açısından 1950'ler tüm dünyada ve Türkiye'de son derece önemli idi. Batman'da 1954'ten sonra petrol işçileri tarafından iki sendika kuruldu. Bu iki sendikadan biri, 11 Eylül 1950 günü İstanbul Beykoz'da faaliyetlerine başlamış Petrol-İş sendikasına bağlandı.¹¹ Petrol-İş, bundan sonra her platformda Batman'da çalışan 1800 civarındaki petrol işçisinin sorunlarını gündeme taşımak için çabaladı (Hepbir, 1965, s. 97). İstanbul Akaryakıt İşçileri sendikası ismiyle yola çıkan kurum artık tüm ülkede etkinlik göstermeye başladı. Petrol-İş aracılığıyla Batman TPAO işçileri ayaklarını daha sağlam şekilde yere basar hale geldiler.

"Siirt ili Batman ilçesinde" 8-18 Temmuz 1964 tarihleri arasında işçilerin %60'nın (1200 kişi) katılımı ile TPAO çatısı altındaki ilk grev gerçekleştirildi (Milliyet, 1964, s. 7). Batman esnafından büyük destek gören işçiler, nihai aşamada hedeflerine ulaştılar. Ankara'daki Bakanlar Kurulu toplantısında, işçilerin talepleri masaya yatırılarak taraflar arasında anlaşma sağlanacak adımlar atılması kararlaştırıldı. Dönemin Çalışma Bakanı olan ve her daim emekçilerin yanındaki tutumu ile bilinen Bülent Ecevit (1925-2006), tarihi toplantı sırasında da petrol işçilerinden yana bir tavır ortaya koydu. Hükümet yetkilileri, yaptıkları açıklamalarda TPAO işçilerinin eyleminin 10 milyon liralık bir zarara sebep olduğunu belirtti (Milliyet,

⁸ Garzan strüktürü Raman'ın 19 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Bkz. <https://www.haritatr.com/harita/Garzan/7287> (Erişim Tarihi: 30.05.2023)

⁹ Bkz. <https://www.parsons.com/energy/> (Erişim Tarihi: 02.06.2023)

¹⁰ 1959 yılında bastırılmış pul örneği için bkz. <https://www.nadirkitap.com/1-adet-temali-batman-petrol-rafinerisi-turk-pulu-efemera6485711.html> (Erişim Tarihi: 03.06.2023). Milli Piyango idaresi ise, 19 Kasım 1982 tarihli piyango biletinde Batman Petrol rafinerisi görseline yer verdi. Bkz. https://www.kitantik.com/product/12048-MILLI-PIYANGO-19-KASIM-1982-BATMAN-PETROL-RAFINERISI-Y-YARIM-BILET_0z8kgljijep6t1dp1 (Erişim Tarihi: 03.06.2023)

¹¹ Bkz. http://www.petrol-is.org.tr/sites/default/files/arastirmacilara_acilan_belgeler.pdf (Erişim Tarihi: 03.06.2023)

1964, s. 7). Fakat söz konusu grev sırasında işçi-esnaf kaynaşması, Batman halkının demokrasiyi içselleştirmesine olumlu yönde tesir etti. Bugün Batman ilinde var olan liberal ve özgürlükçü ortamın temelleri o günlerde atıldı.

Dünyada, ham petrol ve akaryakıt gibi sıvı enerji taşımacılığında kullanılan en etkin yöntem boru hatları ile aktarım yapmaktır. Bu doğrultuda, Raman'dan çıkartılan petrolün ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlaması için TPAO tarafından 4 Ocak 1967 günü Batman-Dörtyol ham petrol boru hattı işletmeye açıldı (İnan, 2013: VI). Türkiye'nin ilk ham petrol boru hattının yapımı 1963 yılında TPOA'ya sunduğu ihaleyi kazanan Amerikan Brown and Root firmasınınca gerçekleştirildi. Endüstri devriminden sonra 1919'da Texas'ta kurulmuş bu mühendislik ve inşaat firması, yaklaşık 500 km'lik hattın yapımında oldukça titiz davrandı. Dörtyol'a nakledilen petrol oradan tankerler aracılığıyla Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi[ATAŞ], İzmir Aliğa ve İzmit rafinerilerine aktarıldı. Ancak zaman içinde 70.000 varil kapasiteli hattın yıpranması nedeniyle bazı güvenlik sorunları belirdi (Planevi Şehircilik Planlama Organizasyonu, 2020, s. 1-3). Ortaya çıkan sıkıntıların telafisi ve hattaki kararlı akışın sürdürülebilmesi için 21. yüzyılda özellikle Türk mühendisler tarafından yoğun çaba harcandı.

Tarihin her evresinde toplumlarda, refah düzeyinin üst seviyelere çıkması ve demokrasinin gelişmesi sanatsal üretkenliğin yaşandığı bir atmosfer meydana getirmiştir. TPAO bölgesi, Batman ve çevresinin “fütursuzca” kabuk değiştirmesine yol açarken entelektüel bir ortam oluşmasına da zemin hazırladı. Türkiye'deki ilk sinemaskop olarak bilinen ve yönetmeni Atıf Yılmaz olan “Toprağın Kanı” adlı filmin çekimleri Batman'da yapıldı (Özgül, 2012, s. 881). Cumhuriyet'in modern yüzünü yansıtan kurumlardan TPAO'nun desteklediği filmin başrol sanatçısı ve Türk sinemasının önemli şahsiyetlerinden Belgin Doruk, “civardaki köylerde çalışıp bize tahsis edilen villaya dönerken hep, Paris'e dönüyoruz, derdik” (Batman Çağdaş Gazetesi, 2015, s. 3) sözleri ile Batman'ın hangi paradoks koşullar altında kurulmuş bir şehir olduğunu gayet manidar bir tarzda dile getirdi. Sosyal medya kullanımının olmadığı bir dönemde beyaz perdeye uyarlanan ve Belgin Doruk dışında Fikret Hakan ile Erol Taş'ın da rol aldığı film, Batman'ın ülke çapında tanınmasında büyük pay sahibi oldu. Türk sinemasının sultanı olarak nam salmış Türkan Şoray'ın da Batman'a yolu düştü. Çekimleri Gercüş'ün Gönüllü köyünde gerçekleştirilen “Hazal” filmi için 1980 yılında Batman'a gelen Şoray, çoğu vakit TPAO misafirhanesinde konakladı.¹² TPAO, Batman'ın toplumsal gelişimi için adeta can damarı vazifesi gördü. Ekonomi dışında kültürel aydınlanmanın lokomotifini olmayı başardı.

Batman TPAO, hümanizm ve kültür temelli Cumhuriyet'in ilk yıllarında tertip edilmiş etkinlikleri çağrıştıran organizasyonlara imza attı. Kurumun mühendis ve işçileri, 1966 yılında tıpkı Halkevlerinin bünyesindeki yerel müzik gruplarına benzer bir orkestra kurmayı başardılar. TPAO Batman orkestrası, 1968'de düzenlenen dördüncü Altın Mikrofon yarışmasında “Meşelidir Enginde Dağlar Meşeli” şarkısını seslendirerek 6068 oyla birinciliği kazandı. İlhan Telli'nin önderliğindeki orkestranın sahnede akıcı bir Türkçe ile şarkı söylemesi jüri heyeti tarafından takdirle karşılandı. Yarışmaya Erkin Koray Dörtlüsü, Haramiler ve Moğollar gibi tanınmış müzik gruplarının katılmasına rağmen TPAO orkestrasının yakaladığı başarı ülke gündeminin ilk sıralarına oturdu (Hürriyet, 1968, s. 2).

“Geri kalmış bir bölgede inci tanesiydi” (Arslan, 2014, s. 40) diye nitelendirilen TPAO, sportif alanda da girişimlerde bulundu. 1960'da kurularak Türkiye liglerinde boy göstermeye başlayan Batman Petrolspor'un¹³ farklı branşlardaki (futbol, yüzme, basketbol, voleybol, güreş ve atletizm) zaferleri şehirde moral birliğinin oluşmasına yardım etti. Site içinde 1950'lilerin ikinci yarısında açılan sinema salonu, lokaller, havuzlar, konaklama mekânları ve diğer sosyal tesisler kulübe uzunca bir süre gelir sağladı (Biçim, 2020, s. 256). Mustafa Kemal Atatürk'ün “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” tavsiyesi doğrultusunda Batman Petrolspor, şehirde her yaş grubundaki insanın sporla uğraşmasında başat rol üstlendi.

Türk petrol sektöründe, 1980'li yıllarda dünya konjonktüre paralel biçimde baş döndürücü değişiklikler yaşandı. Teknolojinin hızla geliştiği bir çağda gerçekleştirilen teşebbüslerin ve yasal düzenlemelerin Batman'daki petrol faaliyetlerine ciddi yansımaları olduğu gözlemlendi. Neoliberalizm rüzgârlarının şiddetlendiği bir süreçte TPAO'nun yetki ve sorumlulukları baştan sona revize edildi. TPAO, 1983 yılında sadece sondaj çalışmaları sonucunda elde edilen hidrokarbon türevlerinin (petrol-doğal gaz) arama ve üretim projelerinden mesul bir petrol şirketine dönüştürüldü. Başta Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi[TÜPRAŞ] olmak üzere 17 büyük çaplı kurumu petrol sanayine kazandıran TPAO, ülke insanı için önemli bir istihdam kapısı olduğu gibi birçok ailenin hayatını idame ettirmesi için olanaklar sundu (Petrol-İş, 2007, s. 40-52; Ekinci, 2015, s. 107-111). Ne var ki, takip edilen yeni ekonomi politikaları ve başka petrol sahalarının keşfi TPAO'nun pozisyonunu farklı noktalara taşıdı.

¹² Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/turkan-soray-34-yil-sonra-film-cektigi-koyde/0> (Erişim Tarihi: 07.06.2023)

¹³ <https://www.batmanpetrolspor.org/petrolspor-tarihi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2023)

Hali hazırda Batman TPAO bölgesinde 25 yıllık bir petrol rezervinin var olduğu öngörülmektedir. TPAO'da üretilen ham petrol Batman TÜPRAŞ rafinerisinde işletilmekte ve bunun neredeyse %70'i ülke genelinde asfalt yapımında kullanılmaktadır (T.C. Batman Valiliği, 2019, s. 190). Küresel iklim değişikliği kapsamında TÜPRAŞ, 2050 yılına kadar karbon-nötr dönüşümünü gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Dağtekin vd., 2018, s. 131). Batman'dan tüm Türkiye'ye yönelik şekilde hayata geçirilecek bu stratejik projenin hem ekonomi hem de doğa açısından pozitif sonuçlar doğuracağı umulmaktadır. Bu doğrultuda enerji merkezi Batman gelecekte teknoloji-ekonomi bütünselliği içinde Türkiye'nin temiz enerji üslerinden biri olmaya namzettir

Sonuç

Türkiye'de geline koşullar ve ulaşılan standartlar açıkça göstermektedir ki, Cumhuriyet sadece siyasal bir rejimin adı değildir. Aynı zamanda bir kalkınma ve köklü değişim projesidir. Bu durumun en somut yansımalarından birini de Batman'da görmek mümkündür. Zira bugünkü şehir merkezi, binlerce yıl boyunca köy olarak kullanılmıştı. Batman, Cumhuriyet'in uygarlık tezinin bir ürünü olarak 20.yüzyıl sonlarında kuruldu ve kısa sürede çok hızlı bir biçimde kalkındı. Eğer petrol gibi tabiat, turizm, kültür ve tarih varlıkları iyi değerlendirilirse şehrin 21.yüzyılda yeni bir başarı hikâyesi yazması muhtemeldir.

Jeotermal kaynakları, su rezervleri ve yılın büyük bölümünde eksik olmayan güneş enerjisi yeni yüzyılda Batman'ın "artı zenginlik kapıları" olacaktır. Böyle bir konumda bulunan şehrin daha da gelişmesi Fırat'ın doğusunun son 100-150 yıllık evredeki makûs talihinin değişmesine öncülük edecektir. Dinamik toplumsal yapısı, sahip olduğu doğal kaynaklar, şehirde eğitime verilen bir ortamın varlığı ve jeopolitik önemine rağmen Batman'ın fonksiyonel manada bazı kentsel sorunlarının mevcut olduğu da göz ardı edilmemelidir. Söz konusu sorunların başında çok cesurca dillendirilmese de üniversitenin şehirden kopuk bir yerde bulunması gelmektedir.

Şehir merkezine yakın bir yerde yapılacak yeni bir kampüs ve açılacak bir tıp fakültesi Batman'ı sosyoekonomik açıdan daha da güçlendirecektir. Batman, terörün belinin kırılması ile kriminal bir şehir olmaktan büyük ölçüde sıyrılmıştır. Fakat bundan sonra devlet-vatandaş kaynaşmasının sağlanması için kamu hizmetlerinin biraz daha artırılması gerekmektedir. Batman'ın her açıdan gelişmesi ve imgesinin olumlu yönde tazelenmesi Türkiye Cumhuriyeti'nin başta Ortadoğu ile Avrupa'daki prestijini iyiden iyiye sağlamlaştıracaktır.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

- BCA. 13.03.1935, 30-10-0-0/118-822-3.
 BCA. 24.06.1943, 30-10-0-0/152-78-22. (EK-1'e bkz).
 BCA. 01.04.1933, 30-18-1-2/35-22-8.
 BCA. 06.06.1935, 30-18-1-2/55-47-12.
 BCA, 15.08.1940, 30-18-1-2/92-86-6. (EK-2'ye bkz).
 BCA, 14.02.1941, 30-18-1-2/9-10-4.
 BCA, 15.12.1958, 30-18-1-2/151-63-5.

Araştırma Eserler

- Abu Bakr-i Tirahni. (1993). *Kitab-i Diyarbakriyya*. (Çev. Lugal, N. ve Sümer, F.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Acar, A. (2009). El-Medine: Batman Suyu'nun tarihten sildiği şehir. *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 15-17 Nisan 2008* Tam metin içinde (s. 297-308).
- Acun, N. (1949). *Dünya petrol tarihi ve Türk petrolü*. Şaka Matbaası.
- Akcan, S. (2018). *Batman'da Petrolün Bulunması, Kente Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Etkileri (1940-1970* (Tez No. 497965) [Yüksek lisans tezi, Batman Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Alaeddinoğlu, F. (2010). Batman şehri, fonksiyonel özellikleri ve başlıca sorunları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15(24), 19-42.
- Aral, N.Z. (1948). Petrol ve Raman Dağı. *Ulus Gazetesi*, (8672), 3.
- Arslan, A. (2014). *Yüz yüze Batman tarihi*. Batmane Yayınevi.
- Bakırezer, G. (2005). Türkiye'de sosyal liberalizm. *modern Türkiye'de siyasi düşünce liberalizm*. İletişim Yayıncılık.
- Biçim, H. (2020). Şehir içinde şehir: Batman ve TPAO. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (65), 247-263.
- Çoban, Ö. , Dilek, S.E. ve Harman, S. (2017). Batman İlinde turizm gelişiminin değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (56), 437-455.
- Dağtekin, Y. vd. , (2018). GAP bölgesinde karbon-nötr ekonomiye geçişte temiz enerji teknolojilerine yönelik değer zincirinin kurulması. *Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, 3(3), 127-132.
- Ekinci, N. (2015). *Her yönüyle petrolün kenti Batman ve ilçeleri tarihi*. Batmane Yayınevi.
- Genç, H. (2020). *Ezidiler tarihi-felsefi-inanı*. Siyah Beyaz Yayınevi.
- Güneş, T. (2019). *Batman'da Kentsel Gelişim Süreci* (Tez No. 544948) [Yüksek lisans tezi, Batman Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Halaçoğlu, Y. (2007). *Ermeni tehciri*. Babıalı Kültür Yayıncılığı.
- Hepbir, Z. (1965). Türkiye'de petrol sanayiinde sendikacılık faaliyetleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (16), 95-108.
- İdem, T. ve Akcan, S. (2020). *Petrolün keşfi ve İluh Köyünün Batman kentine dönüşümü (1936-1957)*. *Batman kent araştırmaları*. Çizgi Kitabevi.
- İlkin, A. (1970). Türkiye'de sanayi politikası. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 30(1-4), 377-423.
- İnan, A. (2013). *Batman-Dörtyol Ham Petrol Boru Hattı İncelenmesi ve Geliştirilmesi İçin Sistem Önerileri*. (Tez No. 329558) [Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kanat, A. (2007). *Batman'da şafak sökerken*. Tevn Yayınevi.
- Kanık, İ. (2016). Gastro medya ve gastro kültürün kavramsal incelemesi. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*, 22(88), 83-98.

- Karadağ, R. (2020). *Petrol fırtınası*. Truva Yayınları.
- Keser, İ. ve Seyidoğlu, S. (2018). *Türkiye'nin doğusunda Araplar*. Karahan Kitabevi.
- Kökyay, F. (2019). *Stratejik güç petrol Türkiye'nin petropolitiji*. Der Yayınevi.
- Lokman, K. (1942). Petrol arama sondajları maliyetleri. *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası*, (1-26), 223-300.
- Lokman, K. (1958). Memleketimizde petrol araştırmaları. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, (2), 91-114.
- Naycı, N. ve Bozkurt, T. (2022). Türkiye'de petrol sanayinin tarihsel gelişimi ve endüstri mirası bağlamında Batman ve Ataş Rafineri Tesisleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (26), 31-54.
- Neyzi, H.N. (1963). *Türkiye petrol sanayii (Petrol araştırma ihtihsal ve tevziatı ile akaryakıt fiyat teşekkülünün iktisadi kalkınmada önemi)*. İstanbul İktisadi Enstitüsü Yayınları.
- Özcan, H.E. (2006). *Fotoğraflarla ulusal petrol 1929-1954*. Türkiye Petrolleri A.O. Yayını.
- Özgül, Y. (2012). *Türk sinema filmleri ansiklopedisi 1914-2010, C. 2..C.* Kültür ve Turizm Bakanlığı.Planevi şehircilik planlama organizasyonu. (2020). *Batman-Dörtöyl Ham Petrol Boru Hattı Batman Bölümü Deplasesi Uygulama İmar Planı Değişikliği Açıklama Raporu*. Ankara.
- Petrol-İş. (2007). *Türkiye'de petrol faaliyetleri ve TPAO*. İstanbul.
- Sevgi, S. ve Yılmaz, M. (2022). Hasankeyf'te Baraj Gölü alanında kalan taşınmaz kültür varlıklarını koruma ve kurtarma (taşımaya) yaklaşımı ve metotları. *Vakıflar Dergisi*, (57), 177-202.
- Suvla, R. Ş. (1951). *Türkiye ve Marshall Plânı*. İsmail Akgün Matbaası.
- Şeker, M. (2006). *Anadolu'nun Türkleşmesi ve kültürel hayatı*. Ötüken Neşriyat.
- Tanrıseven, H. (2005). *Türk Kamu Sektöründe Petrole İlişkin Kararlar Sistemi*. (Tez No. 159817) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu. (1993). *İsmet İnönü'nün TBMM'deki konuşmaları 1920- 1973. C. 2*, Ankara.
- Taşman, C.E. (1949). Petrolün Türkiye'de tarihçesi. *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası*, (39), 14-22.
- Tokgöz, E. (2018). *Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi*. İmaj Yayınevi.
- Turan, O. (2004). *Doğu Anadolu Türk devletleri tarihi*. Ötüken Neşriyat.
- Turan, İ. (2003). *İsmet İnönü-konuşma, demeç, makale, mesaj ve söyleşiler 1944-1950*. TBMM Kültür Sanat Yayınları.
- Uluçam, A. (2008). *Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma, kazı ve kurtarma projesi: 2006-2007 çalışmaları*. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.
- T.C. Batman Valiliği. (2019). *Batman il yıllığı 2019*. Batman.
- T.C. Siirt Valiliği. (1968). *Siirt il yıllığı 1967*. Ankara.

Sürelî Yayınlar

- Batman Çağdaş Gazetesi. (09.09.2015). s. 3.
- Erzurum Gazetesi. (01.09.2009). s.1.
- Hürriyet Gazetesi. (01.05.1968). (7186). s. 2.
- Milliyet Gazetesi. (11.07.1964). (3638). s. 7.
- Resmi Gazete. (18.05.1990). (20522). s. 1.
- Resmi Gazete. (16.05.1954). (8644). s. 3.
- Ulus Gazetesi. (25.04.1940). (6281). s.1.
- Ulus Gazetesi. (19.10.1948). (8672). s. 3.

Zafer Gazetesi. (07.10.1950). (544). s. 1.

Web Kaynakları

<https://batman.edu.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 10.06.2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685> (Erişim Tarihi: 28.04.2023)

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/batman/gezilecekyer/on-kemerli-ddy-koprusu> (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/b057/tbmm090290570262.pdf> (Erişim Tarihi: 14.05.2023)

<https://www.ismetinonu.org.tr/tarihte-bugun-3-mart/> (Erişim Tarihi: 25.05.2023), (EK-3'e bkz.).

<https://www.haritatr.com/harita/Garzan/7287> (Erişim Tarihi: 30.05.2023)

<https://www.parsons.com/energy/> (Erişim Tarihi: 02.06.2023)

<https://www.nadirkitap.com/1-adet-temali-batman-petrol-rafinerisi-turk-pulu-efemera6485711.html> (Erişim Tarihi: 03.06.2023)

https://www.kitantik.com/product/12048-MILLI-PIYANGO-19-KASIM-1982-BATMAN-PETROL-RAFINERISI-Y-YARIM-BILET_0z8kgltljijep6t1dp1 (Erişim Tarihi: 03.06.2023) (EK-4'e bkz.).

http://www.petrol-is.org.tr/sites/default/files/arastirmacilara_acilan_belgeler.pdf (Erişim Tarihi: 03.06.2023)

<https://www.aa.com.tr/tr/vg/video-galeri/turkan-soray-34-yil-sonra-film-cektigi-koyde/0> (Erişim Tarihi: 07.06.2023)

<https://www.batmanpetrolspor.org/petrolspor-tarihi/> (Erişim Tarihi: 09.06.2023)

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EKLER

153
116

VEKÂLETİ

Münakalât ~~BAŞBAKANLIK~~ VEKÂLETİ

DEVLET DEMİRYOLLARI VE LİMANLARI İŞLETME UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

IDARE MERKEZİ : ANKARA

V. DAİRESİ

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

TELEGRAF ADRESİ T. C. D. D. ANKARA 24/6/ 1943

N. 5254-15/18351

Öz :

Yüksek Baş Vekâleté

İltişik

Diyarbakır-Cizre hattının işletmeye açık bulunan Sinan istasyonundan sonra 9I+500 cü kilometresindeki Batman istasyonunun 1/7/943 gününden itibaren yolcu ve her türlü eşya nakliyatına açılacağını ve Diyarbakır-Batman-Diyarbakır arasında pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere muhtelit katarlar işletileceğini saygı ile bilgilerine arz ederim.

Münakalât Vekili
A. T. Cellesoy

Lütfi
26.6.1943

030	10			152	78	22
-----	----	--	--	-----	----	----

Hangi dairenin hangi tarih ve numarasile yazıldığının cevaba derci mercudur.

EK-1: Batman istasyonunun açılması.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

14286

15/8/1940 tarih ve 2/13720 sayılı kararnameye ekdir:

Romen tebaasından mutabassıs Ulrich Kahan'ın memur Ajdar Seygil ve Salih Dingil, Lütfü Adalı, Nuri Sezen ve Bayram Yılmaz adındaki işgilerle birlikte Beykozda Umur yerindeki petrol rafinesi tesisatını söküp Raman dağına nakle hazır bir vaziyette ambalajı için mezkûr mahalde çalışmalarına izin verilmesi; İktisat Vekilliğinin 28/8/1940 tarih ve 5/6488 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine, İİİO sayılı kanunun birinci maddesinin B fıkrasına tevfiikan, İcra Vekilleri Heyetince 15/8/1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmail İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
B. F. Aydoğan *Fethi Çorucu* *S. Akın* *Fahri İyigün* *S. Sarıoğlu*

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.
A. Akif *Y. Günel* *A. F. Celal* *M. Karis* *S. H. Akar*

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.
S. Karadeniz *M. Karis* *A. Çetinkaya* *Ç. Dönmez*

1940 12 15 192866

EK-2: Beykoz'daki rafinerinin Raman'a taşınması ile ilgili kararname.

EK-3: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Raman petrol sahasında.

